

után már egyszer (a rabszolgák lázadásába sodródva) látta, hogy az olyanynira rettegett isten semmit sem tesz a lázadó ellen; ezt a tékozló fiú, miután nem tudja elviselni az apához való megtérést (hazatalálást), és véget vet életének; ugyanezt a Lakoma galliai kormányzója, aki érvényesítette Róma törvényeit a keresztények egy kis gyülekezete felett, végighallgatott egy éjszakai lakomát, és önmegismerése jeléül felvágja ereit. De nem egészen ezt a Hallgatás paphőse, aki kilépett ugyan a számára kijelölt szerepből, de nem jutott el az eretnekségnek áldozatot is vállalni tudó szintjére, s így legfeljebb csak álmában járhatja meg az önmegsemmisítés útjait. Ebből következik a Hallgatás morális tételének ambivalenciája is, s éppen ezért nem véietlen, hogy ez a kötetcímet adó elbeszélés zárja az író történelmi példabeszédeinek sorát.

A Hallgatás ugyanis felbontja, felborítja, felrobbantja az előző elbeszélésekben oly következetesen és szinte modellt formáló párhuzamos-sággal végigmondott morális nézőpontot. El lehetne most tünődni afelett, hogy vajon miféle megoldást kínál fel Varga Zoltán; a szokások és a hatalom, a törvények és a dogmák láncából való kilépést a halál felé, vagy a bűnösség választását az oly emberi (és morálisan egyaránt védhető) túlélés formájában? De aligha van erre a tünődésre szükség. Az irodalom nem nyújt megnyugtató megoldásokat, nem is kell ilyen válaszokat várni tőle. Az irodalom kérdéseket fogalmaz meg, kérdéseket tesz fel, válaszokat is ad rá, de megoldásokat nem. Még az olyan morális pátosszal alkotó írók műveiben sem, mint Varga Zoltán. Viszont felelősséget vállal. A felvetett kérdésekért, a megfogalmazott válaszokért egyaránt.

A *Hallgatás* éppen azért tekinthető a kötet legjobb írásának, és prózaírásunk csúcának is, mert felelősséget vállaló írás, amely éppen azért marad meg az irodalom, az irodalmiság metafizikai homályában, mert ambivalens, mert nem rendelkezik a megoldás kulcsával.

BÁNYAI János

MÁSKÉNT, VAGY UGYANÜGY?

Brasnyó István: *Másként s másként*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1978

Akik ritkán olvasnak Brasnyó-verset, nyugodtan mondhatják, hogy Brasnyó István mindig ugyanazt az egy verset írja számtalan változatban és szokatlan bőséggel, akik gyakrabban fordulnak ehhez a költőhöz, sőt — mondjuk — rendszeresen kézbe vesszük sűrűn megjelenő köteteit, már jóval bizonytalanabbak, semmit sem állíthatnak nyugodtan, hiszen hosszú évek után ugyanannak az egy versnek nemcsak számtalan változatára figyelhetnek fel, hanem a költői szemlélet lényeges változásaira

is, a Brasnyó-vers alakulására és nem utolsósorban a mind tudatosabb és tervszerűbb (költői) nyelvi megmunkálás s formálás meggyőző jeleire. Mindez mintha megingatná, s talán valóban meg is ingatja a Brasnyó-versről kialakult elképzeléseket. Azok elképzelését, akik ritkán olvassák verseit, de sokszor beszélnek róluk.

Mert bizonyos, hogy Brasnyó ugyanazt az egy verset írja minden kötetében. De ez csak azt jelenti, hogy költészetének pontosan kijelölt határai vannak, verseinek pedig állandósult világképe. Nem tágtja ezeket a határokat, és nem változtat a világképen. Mert a létezésnek és a tudatnak soha el nem iszaposodó kútjai vannak e határok között, világának pedig soha el nem rozsdásodó dokumentumai. Mind mélyebbre hatolni a mélyretörés látványai nélküli, mind többet felfedezni a felfedezések látható haszna nélkül — ez lehet a költői program, célkitűzés, szándék. Ezért nem modernizált Brasnyó verse, ezért nincsenek külső díszei, és látványos fordulatai, de tartás van benne, következetesség és szigorúság. És választékosság, s ezzel együtt a pontosságra, a pontos közlésre való törekvés. Látható, legtávolabbra tőle a költészetben és a mi költészetünkben is oly gyakori nyelvi destrukció áll, a nyelv robbantása, a beszéd feltépeése, amire sokan — mások — állítólag azért „kényszerülnek”, mert lírai mondanivalójuk, költői gondolatuk nem fér el a nyelv nyújtotta lehetőségek között, holott a sok destrualás legtöbbször semmiféle mondanivalót, se gondolatot nem fed. Brasnyó standardizált mondatot ír, „prózaít”, hétköznapit. Rendszerint a körülírás gyakorlatával él, jelenségeket, tárgyakat, hangulatokat ír le, látszólag kívülről szemlélve azokat, indulatait visszafogva, a képek csillogását eltompítva, részletezően, alaposan, körültekintően. Nyugalmat árasztanak ezek a szövegek, a ráérős leírás kényelmes nyugalmát, amit mindig a felidézés szándéka hat át, mégpedig valóságos, nemcsak lehetséges megtörténések felidézéséé. A szemlélő nyugalma ez, aki dokumentálni akar, egy pontosan megnevezett világ életének faktumait. Ezért minden verse egy-egy állítás, még akkor is, ha csupán hangulatot fest, rendszerint az este, az éjszaka rejtelmét és titkait.

De ezt a szemlélődést, a nyugalmas (és kényelmes) leírást egyfajta nosztalgia hatja át. Mert Brasnyó István legjobban tudja, hogy elveszett már az a világ, amelynek egyetlen verse után kutat immár évtizede, de ez nosztalgiját nem keseríti meg, még olyan mértékben sem, ahogyan megkeserítik önmagukat a mind gyakoribb falumúzeumok vagy a napnap után születő múltat idéző riportok. Aki faktum-verset ír, nem hunyhat szemet a tények, a faktumot föld alá süllyesztő tények előtt sem.

Miféle lírai anyagot tár fel ez a standardizált versbeszéd, ez a visszafogott indulat, ez a lehűtött nosztalgia? Nem véletlenül kérdez a mondat a lírai anyag után. Mert Brasnyó verseinek belső pályáin mindig a líraiságnak sokszor csak hangulatot rögzítő nyomai mozognak. Az olyanok, mint az „elvonuló vadludak lidércs kiáltozása” (Termek padlóí-

ban), vagy a „fuldokló villózás a lakatlan házban” (A szokott hely); a pillanat lírai tartalmaj is ide tartoznak, amikor „a fejszéelen szirmot bont a rozsdá” (Esős hajnalok), vagy amikor „fémek hidegén megköt a rozsdá” (Zárt ajtók); ide a lírai állóképek is: „eltévedt madarak állnak / a puszta földön az üres lomb alatt” (A strand), meg az arcképek, mint azé az asszonnyé, akinek „meglazult, fekete kontyában / erdők sötétje hallgat, erdők hava csillog” (A konty). Minden jelenségben a rejtőzködő lídércet, a titkot ismeri fel Brasnyó versbeszéde, a pillanatnak vagy a térnek egy-egy ezerszer látott mozdulatában és villanásában a sors hangját, a létezés nehézségeit. Ahogyan az Erkély, ködös hold alatt című versében fogalmazza meg: „Egy ember lassan leszokik arról, hogy emlékei legyenek, hideg éjszakákat szorít a szívére, távoli, fagyos szántásokat. Frissen érzi a szalma, a virágzó dohány és kender illatát, mégis a tulajdon magányosságáról ejt szót, erről beszél.” A kötet kulcsversének tekinthető. Már a bizonytalanságot sugalló versindítás (egy ember), aztán az emlékek és illatok említése, s végül a magányosság megnevezése valójában nem más, mint Brasnyó új kötetében a versépítés eljárásainak leírása — szinte minden vers egy-egy emlékkép — és ezen túl a rémisztő magányosság — a líra örök tárgya — mint a leírások jelentése, értelme és ezzel együtt az a bizonyos metafizikai minőség is, aminek jelei oly meggyőzőek a *Másként s másként* néhány versében.

Az sem véletlen, hogy Brasnyó újabban prózaverset ír. Költői szemléletének, úgy látszik, a prózavers oldottabb formája, standardizált versmondatának a prózai beszéd kötöttségei felelnek meg leginkább. A tördelt verssorok alkalmatlanok a leírás gyakorlására, legalábbis a leírásnak Brasnyó művelte változata számára. Hiszen ezek a leírások, a lírai hangulatok és pillanatok, arcképek és helyszínek felvillantásai történetmagok is egyúttal. Az egész kötetet végigolvasva egy semmiféle kontinuitást nem követő, a történetrészeket egymásra és egymásba építő, sajátos elbeszélés-változat alakulhat ki az olvasói figyelemben, amit nyomatékosít a versekben feltűnő dokumentumok sora. A kötetten végighúzódo virtuális történet arra is figyelmeztet, hogy Brasnyó a prózaversnek egy valóban oldott, fellazított változatát írja, amelynek állandósult váza — ha úgy tetszik, modellje — van: egy-egy jelenség, tárgy, történetmag kiemelése a hasonlóan jelentéktelen faktumok sorából, önállósítása, és — a kötet legjobb verseiben — jelképes jelentéssel való feltöltése. Rendre ismétlődik ez a váz, ez a modell Brasnyó verseiben, legszembetűnőbben a többes szám első személyben írott Sasok otthona a mi otthonunk című ciklusban. Több rétegű szociográfia ez a ciklus, Brasnyó egyik korábbi kötetének mintájára, de a versek szociográfiai érvénye csak az egyik jellemző vonásuk, a másik az a többletjelentés, ami mondjuk a kötet legjobb versében, a Nyomok időtlensége címűben mutatkozik meg, de ott van a Lev Nyikolajevics vége című versben is. Ezekben sikerült Brasnyónak legmeggyőzőbben alkalmazni (és kamatoztatni) kidolgozott modelljét.

Egy pillanatra sem tűnnek fel a kötetben a költői fáradtság jelei, bár azokban a versekben vannak üresjáratok is, amelyekben a tények nem lépnek túl önnön határukon, megmaradnak egyszerű ténynek, nem vesznek fel semmit a közlés (a közölhetőség) többletéből. Ebből következően van némi monotóniája is a kötetnek, de olyan monotónia ez, amit a mai művészet (képzőművészet és zene) a hosszan kihúzott vonalakkal vagy a végtelenbe kifuttatott egyetlen hanggal teremt meg.

BÁNYAI János

TÜZET OKÁDNÁK-E A KÜLVÁROSI SÁRKÁNYOK?

Vidosav Stevanović: *Periferijski zmajevi*, Nolit, Belgrád, 1978

Vidosav Stevanović könyvének sejtelmes címe van; talán így fordíthatnánk: Külvárosi sárkányok. (Ez a sejtelmes cím nagyjából fedi is a kötet elbeszéléseinek epikai alapállását — a külváros és a sárkány fogalmának egymásra vetítésével nyilatkozik az író világlátásáról.)

Sejtelmesnek neveztem a kötet címét, misztikus Stevanović világa is. Azonban e misztikusság ellenére is hajlamosak vagyunk azt mondani: valóságirodalom. Igaz, alapjában véve minden irodalom „valóságirodalom”, ehhez szerintem egy pillanatig sem fér kétség. Azonban az irodalom valóságának sajátosságairól és értékeiről már szót lehetne ejteni. Stevanović könyve ösztönöz is erre bennünket, tudniillik választ kényszerítő erővel veti fel azokat a kérdéseket, amelyek korunk külső valóságával vannak állandó érintkezésben, korunk valóságával rezonálnak.

Stevanović valóságélménye sajátosan urbánus, és ennek az urbánus szemléletnek a nézőpontja is sajátos. Stevanović alulról szemléli a nagyváros környezetét és az urbanizáció megannyi negatívumát csendben megszenvedő városlakó összefüggéseit. Ennek a nézőpont-eltolódásnak lesz az eredménye a sárkány-perspektíva, amely lényegében központi kérdése a kötetnek.

S eltekintve attól, hogy a kötet elbeszélései nem tartoznak füzérbe, szemléletmódjukban, valóságformálásukban, aspektusukban szorosan összefüggnek egymással.

Stevanović, úgy érezzük, szoros összefüggést lát a személyiség és az azt meghatározó társadalmi, szociális, gazdasági stb. tényezők között. A személyiségre szerinte leginkább területi hovatartozása, tehát közvetlen környezete van legnagyobb hatással. Mert az egységük és azonosságuk után kutató külvárosi sárkányok személyiség-felbomlásukat elsősorban környezetüknek köszönhetik.